

Pred 70 leti je prenehalo obstajati Svobodno tržaško ozemlje. FOTO MATEJ DRUŽINIČ

5 pariško mirovno pogodbo sta območje tržaške pokrajine (danes imenovane Juljska medobčinska zveza) s Trstom, ki je predstavljal novo cono A, in severni del Istre – od Koprca do Novigrada –, torej cona B, postala nova državna entiteta, in sicer Svobodno tržaško ozemlje (STO). FOTO WIKIPEDIA

Dan, ko smo dobili dostop do morja, a se odrekli Trstu

Sedemdeseta obletnica Z londonskim memorandumom je leta 1954 Trst pripadel Italiji, Koper s severnim delom Istre pa Jugoslaviji

Danes mineva natanko 70 let od podpisa londonskega memoranduma, ki so ga leta 1954 podpisali Jugoslavija, Italija, Združeno kraljestvo in Zdrružene države Amerike, s čimer je prenehalo obstajati Svobodno tržaško ozemlje. Cona A s Trstom je večinoma pripadla Italiji, cona B, ki je obsegala severno območje Istre od Koprca do Novigrada, pa Jugoslaviji.

NATAŠA ČEPAR

Medtem ko praznik vrnitve Primorske matični domovini (v postopku je sicer preimenovanje v praznik priključitve Primorske matični domovini), ki ga praznujemo 15. septembra, predvsem med Primorci vzbuja močna domoljubna čustva, mineva obletnica pridružitve Koprca, Izole in Pirana takratni Jugoslaviji – in znotraj nje Sloveniji – povsem neopazno. Naša današnja država je tedaj dobila dostop do morja, obenem pa se je Jugoslavija dokončno odrekla Trstu.

Od Morganove linije do Svobodnega tržaškega ozemlja
«Tako po drugi svetovni vojni, spomladi leta 1945, se ni bilo moglo poiskati rešitve za mejo med Jugoslavijo in Italijo. Pomembno vlogo, da se ni ohranila nekdanja rapalska meja in da se je spremenila v korist Jugoslavije, je bilo dejstvo, da je bila ta v vlogi zmagovalke. Italija pa na strani poraženec. Tako imenovano tržaško vprašanje pa je bilo seveda povezano tudi z razmerji med veselimi,« razlaga dr. Federico Tenca Montini, znanstveni sodelavec Inštituta za zgodovinske študije, ki deluje v okviru Znan-

- Pred natanko 70 leti so podpisali londonski memorandum.
- S tem je prenehalo obstajati Svobodno tržaško ozemlje, ustanovljeno leta 1947.
- Dokončno je bila meja potrjena z osimskimi sporazumi leta 1955.

stveno-raziskovalnega središča (ZRS) Koper. Lani je izšel prevod njegovega dela, ki se v slovensčini glasi *Trsta ne damo! (Jugoslavija in tržaško vprašanje 1945–1954)*.

Prva rešitev je prišla že v začetku poletja 1945, ko so zavezniki prislili jugoslovansko vodstvo s Titom na čelu, da svojo vojsko umakne iz Trsta in Gorice. Vpostavili so Morganovo linijo (imenovano po britanskem generalu W. D. Morganu), ki je obmejno območje Trsta, Gorice in Reke s Kvarnerjem razdelila na cono A Juljske krajine in cono B Juljske krajine (tega ne gre mešati s poznejšima conama A in B Svobodnega tržaškega ozemlja).

Cona A Juljske krajine je vključevala zahodni del od Morganove črte do skrajne meje prodora jugoslovanskih partizanov. Sedeža je imela v Trstu in Vidmu, obsegala pa je tudi del Primorske, ki je danes v Sloveniji – s Sežano, Komnom in Bovecom. Upravljala jo je Zavezniška vojska uprave. Cona B Juljske krajine pa je bila vzhodno od Morganove črte do nekdanje meje Kraljevine Italije, z izjemo Pulja, ki je spadal pod cono A (manjši del Krana pa je bil pod cono B). Sodila je pod jugoslovansko vojaško upravo.

V prvih dveh povojnih letih pa se je vendarle oblikoval predlog, ki je bil tudi sprejet na pariški mirovni konferenci in so ga uveljavili 15. septembra 1947 z mirovno pogodbo med Italijo in Jugoslavijo. Večji del cone A Juljske krajine so priključili Italiji, cono B Juljske krajine pa Jugoslaviji, pri čemer sta območje tržaške pokrajine (danes imenovane Juljska medobčinska zveza) s Trstom in severni del Istre – od Koprca do Novigrada – postala nova državna entiteta, in sicer Svobodno tržaško ozemlje (STO). Vpostavili sta se dve novi oziroma skrčeni coni A in B, ki ju je razbil popravek še vedno ločevalni južni del Morganove linije in ki sta še vedno sodili pod zavezniško oziroma jugoslovansko vojaško upravo.

Hladna vojna in Jugoslavija

«Čeprav je med pogajanj za mirovni sporazum veljalo, da bo STO povsem samostojna državna entiteta, so v poznejših letih na Zahodu menili, da je bolje, če ostaja območje razdeljeno, z močno prisotnostjo angloameriških sil v cono A,» pripoveduje zgodovinar.

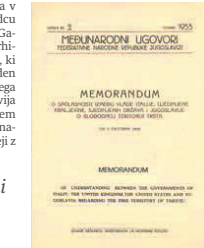
Za nadaljnje dogajanje pa je imela bistvene posledice izključitev Jugoslavije iz Informbiroja leta 1948. Tedaj po njegovih besedah Zahod ni želel še bolj oslbiti Jugoslavije. Na začetku 50. let pa si je Jugoslavija opomogla od šoka zaradi spora s Sovjetsko zvezo in nadaljevala sodelovanje z Zahodom, kar je okrepilo njen mednarodni položaj. Tudi v Italiji se je položaj stabiliziral. «Med sosednjimi državama pa je zavladala prava hladna vojna. Na jugoslovanski strani so menili, da bi prek vpilva na STO postali še močnejši – pri tem so računali

predvsem na podporo delavstva v cono A. V Italiji pa so se po padcu predsednika vlade Alcidea de Gasparija okrepile desne, monarhične in tudi neofašistične sile, ki so izkoristile neki slabo preveden ameriški komunikativni, iz katerega naj bi izhajalo, da želi Jugoslavija priključiti cono B. Italija je s tem izgovorom, konec poletja 1953, na poletja svoje vojaške sile proti meji z Jugoslavijo,« naveda.

Cona A je z majhnimi popravki v korist Jugoslavije (Plavje) pripadla Italiji, cona B pa Jugoslaviji. Ta je pridobila tudi ogromna sredstva za vzpostavitev pristanišča v Koprju – protivrednost današnjih 200 milijonov dolarjev in 400.000 ton žita.

DR. FEDERICO TENCA MONTINI

Obenem je bila tisto jesen deseta obletnica kapitulacije Italije – ko je Jugoslavija komunistična partija razglasila priključitev nekdanje Avstrirskega primorja. To je še toliko bolj spodbudilo Jugoslavijo, da je na italijansko potezo enako odgovorila. Angloameričani so zatem napovedali priključitev cone A Italiji. Ločitev STO je še uradno zgodila s spomenico o soglasju ali

Londonski memorandum so nato pred 70 leti podpisali Jugoslavija, Italija, Združeno kraljestvo in Zdrružene države Amerike. FOTO POKRAJINSKI MUZEJ KOPER

londonskim memorandumom 5. oktobra 1954.

«Cona A je z majhnimi popravki v korist Jugoslavije (Plavje) pripadla Italiji, cona B pa Jugoslaviji. Ta je pridobila tudi ogromna sredstva za vzpostavitev pristanišča v Koprju – protivrednost današnjih 200 milijonov dolarjev in 400.000 ton žita,« nadaljuje. Londonski memorandum je jamčil določene minimalne pravice uporabe manjšinskega jezika v odnosih z javnimi ustanovami. Te pravice pa so bile tudi zaradi ideologije samega komunističnega sistema, veliko bolj upoštevane v Jugoslaviji kot v Italiji. Ob ukinitvi STO je okoli 200.000 Italijanov, pa tudi slovenskih in hrvaških Istranov, že zapustilo Jugoslavijo in odšlo v Italijo (tako imenovani estli ali optanti).

Podpis londonskega memoranduma, ki ga je v imenu Jugoslavije podpisal Vladimir Velebit (prvi z leve). FOTO POKRAJINSKI MUZEJ KOPER

Dokončno pa je bila meja med Jugoslavijo in Italijo potrjena z osimskimi sporazumi med obema državama leta 1975 (veljati so začeli leta 1977). «V petdesetih letih je bilo kljub Stalini smrti še vedno zelo napeto med Vzhodom in Zahodom, v sedemdesetih letih pa so se ti odnosi otopleli, poleg tega si je Italija prizadevala skleniti dogovor, dokler je bil Tito še živ. Dejansko je šlo za uzakonitev iz definiranih zadev. Razlog za odlog je bil predvsem na strani italijanskih vlad, ki so se bale podpisati, da se odrekajo cono B. Večine Italije to sicer ni posebej zanimalo, v Trstu pa na volitvah niso nikdar več zmagali takratni krščanski demokrati,« pojasni.

Poraz za eno in drugo stran
«Priključitev cone B Jugoslaviji leta 1954 se glede na dodelitev večnega dela Primorske leta 1947 naučimo na manjše območje, a zagotovo ni manj pomembno,« je prepričan dr. Borut Kljaban, znanstveni svetnik na Inštitutu za zgodovinske študije ZRS Koper. Tedaj je Slovenija dobi-

la izhod na morje, a se je obenem (takratna Jugoslavija) dokončno odrekla Trstu. Kot opozorilo sogovornik, pa se je Jugoslavija Trstu odrekla že leta 1945, ko je privolila v umik svoje vojske z osvobodeno oziroma osvobojenega območja. «Za Italijo je bil Trst pomemben iz čustveno-propagandnih razlogov: to je bilo mesto, ki so ga zasedli po prvi svetovni vojni, pa je bil pomemben, saj je bilo to mesto z največjim številom slovenskih prebivalcev. Z vidika nekdanje komunistične partije je imelo tudi precej političnega kapitala, torej delavcev. Navsezadnje je imel Trst pomembno ekonomsko vlogo kot pristanišče. Na mednarodni ravni pa je bil pomembna strateška točka med srednjo Evropo in Jadranom oziroma Sredozemljem. V ideološki konfrontaciji med Vzhodom in Zahodom pa je prednja mesta enemu ali drugemu bloku pomenila ne toliko zmage – gotovo pa poraz za eno ali drugo stran,« sklene sogovornik.

Podlistek

ALJOŠA BAGOLA

NE! JE MOČ

3. DEL

6. Naj patrola ne bo parola. Postaviti (si) meje pomeni zavarovati svoje odnose. Tako kot državam v dogovorih začrtajo meje, da granicari vedo, kje patrujirajo, tako jasno začrtane potrebujejo tudi naši odnosi. Naj patrola zato ne bo zgolj parola. Le z mejami in predano skrbjo, da jih varujemo, namreč vemo, kaj so naše in kaj pristojnosti drugih, kaj pričakovati in kaj obljubljati.

Kako Bodimo zdaj še bolj konkretni in praktični ter pogledno, kako se postaviti zase, kako postaviti meje in splošni sporočiti svoje potrebe:

1. Ne! je edino, kar potrebujemo. Magični izrek za magično življenje je zelo preprost. Je za odločitev Ne! Čeprav ne zveni vedno ljubeče, ne pomeni skrb. Kot s to besedo otrokom prepovedamo, da bi se igrali z ognjem, ker jih želimo obvarovati, tako s postavljanjem meja nekemu, ki od nas zahteva preveč, ljubeče poskrbimo zase.

2. Brez jeze. Pomembno je, da se postavljanja meja ne lotujemo neposredno med prepriki, ko smo jejni, pretirano vznemirjeni in na bojni noji. Jezna nam ne bo koristila in bo zgolj še prillila oje na ogenj. (Če se prav spomnimo, tudi Harry

Potter pravi, da je osnovno pravilo čarovništva, da ne čaramo jezni.)

3. Trema še ni drama. Čeprav v pogovor vstopamo mirno in s spoštljivo odločenostjo, pa pričakujemo, da se bomo prestrašili in se želeli v zadnjem hipu odvrniti od svojih namer. Zato si v glavi odštevalimo od pet do nič in se podajamo v osje gnezdo. Kmalu bomo spoznali, da ni tako hudo, kot si mislimo, in da tudi zmornemu veliko več, kot se nam je sprva zdelo.

4. Zavrtnite. Pričakujemo, da bomo naleteli na uporn in pritisk druge strani. Ljudje nismo vajeni zavrtnitev in naše postavljanje meja drugi pogosto doživljajo kot nezupnik, zavrtnitev ali upor njihovih volji, ravnanju in pričakovanjem. Zato naj nas to ne vrže iz tira. Ljudi na nasprotni strani pogosto bo.

5. Za vse je čas. Če je le mogoče, pogovor napovemo. Partnerju povejmo, da se želimo o nečem pogovoriti, in določimo termin. Če vemo, da partner iz službe povarni pridre nejevoljen, mu pustimo čas, da se umiri. Nikar pa se ne puščamo čakati predlogo. Naš nadrejeni ali nadrejena v službi nam bo mogoče nenehno prestavljal in nam nihal različne izgovore, da zadj

ne utegne, ker je vmes prišlo kaj pomembnega. Če smo prvič razumevali, s tem izkazemo spoštljivost in svojo radodarnost. Če se te stvari vrstijo, pa to pomeni, da se želi našemu pogovoru in zahtevam izogniti. A bodimo vztrajni in zopni.

6. Za vse je prostor. Dobra diplomacija vključuje tudi pripravo oklopa, kjer je mogoče pogovor opraviti kar najbolje. Takega pogovora najbrž ne bomo načeli med nakupovanjem hrane ali na poroki, prav tako se ga ne bomo lotili, ko srečamo nadrejenega na WC-ju. Okolje za razgovor mora biti dovolj intimno in hkrati varno, da ga izvedemo mirno in nevarno.

7. Jaz. Pogovor vedno začnimo z jasno izraženi potrebi in v prvi osebi ednine, torej govornico o sebi, pri čemer poudarimo svoja občutja, po potrebi nazivamo konkretne primere in končamo s pozitivnim pričakovanjem. «V razmerju me ne počutim dobro. Kot da me ves moj trud neopaži in kot da moje potrebe ne štejejo. Verjamem, da si pripravljeno(a) prislutimti in se potruditi.»

8. Dokončajmo, kar smo začeli. Ker se bodo tisti, ki jim sporočamo svoje potrebe in jim postavljamo

meje, počutili ogroženo, bodo hiteli s pojasnili, očitki in nas želeli prekiniti. Zato vztrajajmo, naj najprej slišijo, kar imamo povedati, in jih prosimo za potrpežljivost. Ze preprost «Dovoli(te), da povem do konca,« ko nam skacejo v besedo, bo zalegal.

9. Naredimo povzetek. Če bo pogovor uspešen, naredimo preproste povzetke, saj ljudje radi pozabijo na dogovorjeno ter se trmasto vračajo k prejšnjim izhodiščem in samoumevnosti odnosa, ki ga želimo spremeniti. Tudi ko pogovore nadaljujemo, saj se večina stvari ne razreši v samo enem, nam povzeti služijo kot dragocen opomin in scenarij za nadaljevanje: «Torej, prejšnjic sva se dogovorila, da poskusiva več časa rezervirati za naju in da si nakloniva več polhal in hvaležnosti.» Ali v službi: «Veseli me, da ste upoštevali mojo prošnjo/ zahtevo, da mi ne nalagate dela čez vikend, danes pa bi govorila(a) o mojem razvoju v prihodnosti.»

Knjiga *Ne! je moč* bo izšla na dogodku v Cankarjevem domu 19. oktobra. Za 29,99 evra bo na voljo za nakup v knjigarnah in v spletni prodaji. V prodajo bomo objavili samo prvi del knjige.

GENERACIJA +

PONEDELJEK
+ Največja preventiva pred nasiljem na spletu je pogovor

TOREK
+ Zoran Senkovič: Zboljš, se s tem soočiš, ostaneš optimist in počakaš na izid

SREDA
+ Za medgeneracijsko sodelovanje tudi na stanovanjskem področju